

تأثیر دوری از تجمل گرایی در تحقیق اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات

زهرا سرلک^۱

چکیده

دوری از تجمل گرایی نقش به سزاگی در تحقیق اقتصاد مقاومتی دارد که مقاله‌ی حاضر از بعد فردی و در علم اخلاق به بررسی آن پرداخته است و با روش کتابخانه‌ای و استفاده از منابع تفسیری-روایی اطلاعات آن جمع آوری شده است. از فوائد این کوشش می‌توان ریشه اصلی روی آوردن به تجمل گرایی و معرفی نقش‌های پرهیاز اسراف در توسعه اقتصاد جامعه اشاره نمود. از مهم‌ترین یافته‌های این مقاله شناخت سایر راهکارهای پرهیز از اسراف و آشنایی با سبک زندگی اسلامی است که می‌تواند کمکی بزرگ در جهت توسعه‌ی اقتصادی کشور باشد.

کلیدواژه‌ها: تجمل گرایی، اقتصاد مقاومتی، اسراف

۱. زهرا سرلک، ۰۹۳۸۳۹۵۴۲۹۲

مقدمه

تجمل گرایی مبحثی است که توجه مفرط به آن عواقب و آثار جبران ناپذیری در زندگی فردی و اجتماعی دارد که ممکن است سعادت بشری رابه خطر بیاندازد. اخیراً مردم در اقوام مختلف با روی آوردن و توجه مفرط به این مسئله مشکلاتی در روند تحقق اقتصاد مقاومتی به وجود آورده‌اند لذا مقاله‌ی حاضر در صدد بررسی آن است که تاثیر دوری از تجمل گرایی در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات چیست؟ این مقاله در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی، فرهنگی و در علوم اجتماعی، اقتصادی و اخلاق قابل بررسی می‌باشد ولی اثربخشی آن را از بعد فردی و در علم اخلاق با توجه به آیات و روایات بررسی می‌شود. اهمیت این مقاله از آن جهت است که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر سبک زندگی اسلامی و ساده زیستی در تحقق اقتصاد مقاومتی تاکید بسیار دارد. هدف اصلی این مقاله بررسی تاثیر دوری از تجمل گرایی در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات می‌باشد. نتایج این مقاله می‌تواند کمکی به نهادینه شدن فرهنگ سبک زندگی اسلامی و مبارزه با تجملات کند. به دلیل اهمیت این موضوع اخیراً کتابهای زیادی در این رابطه به رشته‌ی تحریر درآمده است که می‌توان به کتاب «درس گفتارهای اقتصاد مقاومتی» نوشته‌ی عادل پیغمی ۱۳۹۳ اشاره کرد که به بیان ویژگیهای اقتصاد مقاومتی، هدف دشمن در جنگ اقتصادی، مزیت‌های موجود در کشور برای بهره‌وری حد اکثری پرداخته است. از جمله مقالات نوشته شده در این زمینه می‌توان به مقاله‌ی «ضرورت اقتصاد مقاومتی» نوشته‌ی حجت زورقی ۱۳۹۴ اشاره کرد که به نقش مردم و دولت در تحقق اقتصاد مقاومتی اشاره شده است. پایان‌نامه‌ای با عنوان «اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن و سنت» نگاشته شده است که نوشته‌ی عبدالمجید رحمانی ۱۳۹۴ است. لذا تصمیم گرفته شده با بهره‌گیری از منابع مذکور و در حد توان این اثر دنبال شود.

انسان در بعدمادی و جسمانی خودسی خودشان دادن شخصیت واظهار وجود خوددارد و نیازهایی از قبیل خوراک، پوشاسک و مسکن و اعمال غریزه جنسی دارد و با تجمل طلبی و تنوع طلبی به دنبال آن است.^۱

۱- منظور از تجمل گرایی

تجمل به معنای زیبایی و نوعی گرایش به آن است که از کلمه تبدیرمی آید. از آن جاکه حب دنیا سرچشممه گناه و «رأس الخطیه» است در آیه ذیل ترسیم گویایی از وضع زندگی دنیا و مراحل مختلف و انگیزه های حاکم بر هر مرحله را رائمه داده و می گوید: «اعلموا النما الحيات الدنيا لعب ولهو وزينت و تفاخر بينكم و تکاثر في الاموال والولاد» بدانید زندگی دنیا تنها برای بازی و سرگرمی و تجمل پرستی و تفاخر در میان شما و افراد طلبی در اموال و فرزندان است.^۲

رسیدن به نعمتهای جاویدان مبحثی است که در رفتار و کردار انسان و کنترل غرایض حیوانی اون نقش تعیین کننده ای دارد. ادیان و مذاهب و مکتب های فکری حاکم بر جامعه بشری برای تامیت نیازهای انسان و تضمین سعادت های او دستور العمل هایی دارند و نسخه هایی تجویز میکنند می توان گفت که توجه بیش از حد مظاهر مادی و استفاده ای قید و شرط از لذایذ گوناگون و بی بند و باری در اعمال غرایز و شهوت ها که در جهان مادی امروز به خصوص در جوامع غربی متداول شده و اکنش تندي در برابر محدودیت هایی است که تاکنون به نام مذهب در استفاده از لذایذ مادی اعمال شده است. دین اسلام افراط و تغفیر طبق راجایز ندانسته است خداوند به انسانها نعمت های زیادی عطا کرده است تا با استفاده از آنها و رفع نیازش بتواند راه سعادت و کمال را پیدا کند از آن جا که انسان موجودی جاهطلب و آزمند است با روی آوردن به سمت تجملات و زرق و برق دنیا و اسراف کردن مسیر زندگی اش را گم کرده و از راه درست گمراه و منحرف می شود. خداوند بزرگ خطاب به پیامبر آیه ای نازل

۱. یعقوب، جعفری، تفسیر کوثر، انتشارات هجرت، قم، ۱۳۸۱.

۲. ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتاب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۱.

کرده است. «فَلَا تَعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا اولادُهُمْ إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ لِيَعْذِبْهُمْ بِهَافِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزَهَّقُ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ

كافرون»^۱

مبادا تو از کثرت اموال و اولاد آن‌ها در شگفت‌آیی خدا می‌خواهد آن‌ها را به همان مال و فرزند در زندگی دنیا به عذاب افکند و ساعت مرگ نیز جان آن‌ها را بگیرد در حالتی که کافرجان سپارد.

۲- آراستگی در اسلام

دین اسلام، دین اعتدال است و استفاده از زینت و زیبایی‌های طبیعت و اسباب و لوازم مناسب و... را نه تنها اجازه داده بلکه به آن توصیه و سفارش نموده، است؛ لذا قرآن می‌فرماید: «وَأَبْيَغْ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَتْسَنَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ»^۲؛ و در آن‌چه خدا به تو داده، سرای آخرت را بطلب و بهرهات را از دنیا فراموش مکن و همان‌گونه که خدا به تو نیکی کرده، نیکی کن و هرگز در زمین در جستجوی فساد مباش که خدا مفسدان را دوست ندارد.

در تاریخ زندگی امام حسن مجتبی - علیه السلام - می‌خوانیم که هنگام نماز، بهترین لباس‌ها را می‌پوشید، وقتی از او در این باره سؤال شد، فرمود: «خداؤند زیباست و زیبایی را دوست دارد و به همین جهت من لباس زیبا را برای راز و نیاز با پروردگارم می‌پوشم؛ چرا که خود او دستور داده است که: «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ»^۳؛ زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد برگیرید.

۱. سورة الاسراء، آية ۶۴.

۲. قصص/سوره ۲۸، آیه ۷۷.

۳. محمد بن علی بن بابویه ، قمی (شیخ صدق)، وسائل الشیعه، ج ۴، مؤسسہ آل البيت، چاپ دوم، قم، بی‌تا.ص ۴۵۵.

امام صادق - عليه السلام - نیز هنگامی که از سوی برخی انسان‌های به ظاهر زاهد، مورد سؤال قرار می‌گیرد، در جواب می‌فرماید: «مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ». ^۱ چه کسی حرام کرده است زینت‌هایی را که خداوند برای بندگانش آفریده است.^۲

در سوره مائدہ نیز می‌خوانیم: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَبَابَاتِ مَا أَحَلَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُ الْمُعْتَدِلِينَ»^۳; ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چیزهای پاکیزه را که خداوند برای شما حلال کرده است، حرام نکنید و از حد تجاوز ننمایید؛ زیرا خداوند، متجاوزان را دوست ندارد.

۳- منع تجمل گرایی در قرآن

بنابراین استفاده از زینت و زیبایی اگر در حد اعتدال باشد هیچ اشکالی ندارد، ولی بسیاری از مردم در جریان زندگی، راه افراط را در پیش می‌گیرند، و به بهانه‌های گوناگون رو به تجمل گرایی می‌آورند، به همین خاطر قرآن کریم بلافصله مسلمانان را از زیاده روی و اسراف و تجاوز از حد، برحذر داشته و نهی می‌کند و می‌گوید: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَ كُلُوا وَ اشْرُبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُ الْمُسْرِفِينَ»^۴; ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد.

در قرآن کریم کلمه‌ای که از نظر ظاهری به تجمل گرایی نزدیک است، واژه «ترف» است که در چندین مورد آمده است، از جمله در سوره هود می‌خوانیم: «وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرَفُوا فِيهِ وَكَانُوا

۱. الأعراف/سوره ۷، آیه ۳۲.

۲. محمد بن علی بن بابویه ، قمی (شیخ صدوق)، همان کتاب، ج ۵، ص ۱۶.

۳. المائدہ/سوره ۵، آیه ۸۷.

۴. الأعراف/سوره ۷، آیه ۳۱.

قرآن کریم می فرماید: «اَعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاقُّرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأُوْلَادِ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ»^۱؛ بدانید که زندگی دنیا بازی و سرگرمی و تجمل پرستی و فخر فروشی در میان شما و افزون طلبی در اموال و فرزندان است. و دنیا جز متاع فریب نیست.

کم نیستند انسان هایی که در این بازار غرور و نیرنگ در دام وسوسه های شیطانی افتاده، ارزش و هویت انسانی خویش را از دست می دهند؛ لذا حکیمان گفته اند: «فساد با تجمل مقرن است و اغلب، دنبال آن می آید و تجمل هم دنبال فساد می آید. اگر حرکات قلب را آزاد بگذارید، یعنی جلو هوا و هوس را رها کنید، چگونه می توانید از ضعف روحی جلوگیری کنید؟»^۲

۱۵- ترجیح دنیا بر آخرت

از جمله‌ی آثار شوم تجمل گرایی، پشت کردن به ارزش‌ها و امور معنوی و اخلاقی است. افراد و اشخاصی که شیفته و مجدوب ثروت و سرمایه می شوند، تمام توان و همت خود را صرف جمع آوری زرق و برق دنیا می کنند، در قاموس آن‌ها، مفاهیم ارزشی مثل: زهد، تقوا، ساده زیستی، انفاق، ایثار و هیچ جایگاهی نخواهد داشت.

قرآن می فرماید: «الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَاجًا أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ»^۳؛ کسانی که زندگی دنیا را به آخرت، ترجیح می دهند و مردم را نیز از راه خدا منحرف می کنند و در پی آن هستند که برای سنت و دین خدا کجی ایجاد کنند، ضلالت برای آنان حتمی است.

۱. الحدید/سوره ۵۷، آیه ۲۰.

۲. مونتسکیو، روح القوانین، ترجمه علی اکبر مهتدی، تهران، چاپخانه مجلسی، بینا، ۱۳۲۲ ش، ص ۲۳۲.

۳. ابراهیم/سوره ۱۴، آیه ۳.

در جای دیگر می خوانیم: «وَ قَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنْكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَ مَلَأَهُ زِينَةً وَ أَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضْلِلُوا عَنْ سَبِيلِكَ»؛ موسی گفت: پروردگار! تو، فرعون و اشراف وابسته او را در زندگی دنیا، زیور و دارایی دادهای که با آن، مردمان را از راه تو گمراه کنند.

وابستگی شدید به زرق و برق دنیا، انسان را برد و مطیع خود می سازد؛ زیرا انسان برای این که به زندگی خود، رونق و صفا بخشد، به تنعم و تجمل رو می آورد و به تدریج با امور و اشیایی که وسیله تنعم و تجمل و یا ابزار قوت و قدرت خویش قرار داده، خو گرفته و شیفته آن می شود و رشته هایی نامرئی او را خوار و ذلیل نموده و به زانو در می آورد. در نتیجه خدا و آخرت را به کلی از یاد می برد: «يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ»؛ آنان تنها ظاهری از زندگی دنیا را می دانند و از آخرت بی خبرند.»

۱۶- وابستگی به دنیا در روایات

پیامبر اکرم - لی الله علیه و آله و سلم - به ابن مسعود می فرماید: «ای ابن مسعود! پس از من، اقوامی می آیند که طعامهای پاکیزه و رنگارنگ را می خورند. و خانه ها و کاخ هایی بنا می کنند و مساجد را به زیور آلات تزیین می کنند. تمام همت آنان برای دنیا است که به آن دل بسته و اعتماد کرده اند. شرف آنان به درهم ها و دیناره ایست و تلاش شان برای شکم است. آنان بدترین بدھا هستند که فتنه از آنان بر می خیزد و به خودشان بر می گردد.»^۳

امام رضا - علیه السلام - درباره این گونه افراد فرموده است: «مال دنیا جمع نمی شود مگر با پنج خصلت، بخل بسیار و آرزو های دراز و چیرگی آزمندی (بر انسان) و ترک صله رحم (و رسیدگی به بستگان تنگ دست) و دنیا پرستی و فراموش کردن آخرت.»^۴

۱. یونس/سوره ۱۰، آیه ۸۸.

۲. روم/سوره ۳۰، آیه ۷۴.

۳. حسین، طبرسی (محدث نوری)، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت، چاپ دوم، ۱۴۰۸ ش، ج ۱۲، ص ۳۲۷.

۴. محمد بن علی بن با بویه، قمی (صدقوق)، وسائل الشیعه، ج ۲۱، همان کتاب، ص ۵۶۱.

۱۷- راه درمان تجمل گرایی

بنابر آن‌چه بیان شد، اگر بخواهیم در طول حیات و زندگی چند روزه دنیا گرفتار طغیان و سر کشی، انحطاط اجتماعی، وابستگی اقتصادی، گسترش فحشا و منکرات و پشتکردن به ارزش‌های الهی و انسانی نشویم، چاره‌ای نداریم جز اینکه از نعمتها و موهب‌اللهی به صورت درست و حساب شده استفاده و بهره برداری کنیم و از اسراف، تبذیر و تجمل گرایی دوری نماییم.

نتیجه گیری

هدف اصلی اسلام ایجاد قسط و رهنمود ساختن انسان به سوی خدا و سعادت جاوبید می‌باشد. و با نگرشی کوتاه می‌بینیم، این مکتب آسمانی با توجه به ساختمان مخصوص انسان برای تحقق بخشیدن به عدالت اجتماعی، تمام عوامل مؤثر و موحد آن را خاطر نشان ساخته و از عواملی که مزاحم رسیدن به هدف و مانع برقراری عدل است نهی فرموده تا جامعه با امکانات کافی بتواند مسیر خویش را بپیماید و لی ارگانیزم انسان طوری است که وقتی در یک مورد قانون شکنی کرد و از مرز عدل، تجاوز نمود رفته با تکرار تجاوز در همان یک مورد (مثلاً در صرف خوراک یا پوشاش و ...) قدرت جسارت و قانون شکنی در او زیادتر شده تا حدی که اوج می‌گیرد و به تمام افکار و اعمالش سرایت می‌نماید و شخص را از صرراط مستقیم خارج یم کند و او را در زمینه‌های مختلف از انجام مسئولیت خویش باز می‌دارد.

صرف نظر از ضرورت خود داری از تجمل در دین از نظر موقعیت خاص کشور اسلامی ایران که در محاصره حکومت‌های سلطنه گر قرار گرفته ضرورت دارد:

اولاً: عوامل گوناگون در پیدایش تجمل را شناسایی کرده و تحصیلات زندگی را حذف و رعایت اقتصاد و میانه روی را در همه حال مد نظر قرار دهیم.

ثانیاً: با بهره گیری از آیات و روایات (همان طور که در این تحقیق بدان اشاره شد) صاديق اسراف را بشناسیم و راه درمان آن را پیدا کنیم.

ثالثاً: اهمیت و منزلت و نقش سازنده و ارزنده قناعت و میانه روی را به گونه‌ای صحیح و منطقی و روشن برای مردم تبیین و تعریف کینم. محمد باقر، مجلسی، بحار الانوار، ص ۳۲۷.

فهرست منابع

* قرآن

* نهج البلاغه

١. ابن شعبه حرّانی ، تحف العقول عن آل رسول ، تصحیح علی اکبر غفاری ، مؤسسہ انتشارات اسلامی ، چاپ دوم، قم، ۱۴۰۴ق.
٢. جعفری ، یعقوب ، تفسیر کوثر ، انتشارات هجرت ، قم ، ۱۳۸۱.
٣. طبرسی ، میرزا حسین (محدث نوری) ، مستدرک الوسائل و مستبط المسائل ، جلد دوازدهم ، مؤسسہ آل البيت ، چاپ یکم ، قم ، ۱۴۰۸.
٤. قمی (صدقوق) ، محمد بن علی بن بابویه ، من لا يحضره الفقيه ، جلد چهارم ، جامعه مدرسین ، چاپ دوم ، قم ، ۱۴۱۳ق.
٥. _____ ، وسائل الشیعه ، جلد چهارم و پنجم و بیست و یکم ، مؤسسہ آل البيت ، چاپ دوم ، قم ، بی‌تا.
٦. مازندرانی ، صالح ، شرح اصول کافی ، ج ۲ ،
٧. مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، مؤسسہ وفا ، بیروت ، ۱۴۰۳ق.
٨. محمدی ، ری شهری ، محمد ، میزان الحكمه ، بی‌نا ، بی‌جا ، بی‌تا.
٩. مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، دارالكتاب الاسلامیه ، تهران ، ۱۳۷۱.
١٠. موسوی خمینی ، روح الله ، مجموعه مقالات بزرگداشت امام خمینی (ره) ، جلد اول ، بی‌نا ، بی‌جا ، بی‌تا.
١١. موسوی خمینی ، روح الله ، صحیفه نور ، جلد هفدهم ، بی‌نا ، بی‌جا ، بی‌تا.
١٢. مونتسکیو ، روح القوینین ، ترجمه علی اکبر مهتدی ، تهران ، چاپخانه مجلسی ، بینا ، ۱۳۲۲.